

УДК 830
ББК 63.214

САРЧАШИМАЕ *Насриддинов Фахриддин Абдуманонович*, д. и. филол., профес-
НОДИР ДАР сори кафедраи забон ва адабиёти тоҷики МДТ «ДДХ ба номи
НИСБАШИНОСӢ акад. Б.Гафуров (Тоҷикистон, Хуҷанд)

РЕДКИЙ *Насриддинов Фахриддин Абдуманонович*, д. филол. н.,
ИСТОЧНИК профессор кафедры таджикского языка и литературы ГОУ
ПО ГЕНЕАЛОГИИ “ХГУ им. акад. Б. Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)

RARE SOURCE ON *Nasriddinov Fahriddin Abdumanonovich*, Dr. of Philology,
GENEALOGY Professor of the department of Tajik language and literature of the
SEI "KSU named after acad. B. Gafurov (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: fahr79@mail.ru

Калидвожаҳо: Илми ансоб, Самъонӣ, "ал-Ансоб", нисбаи нисбаи нисбаи, осорӣ хаттӣ, талхис, тарҷума, нусхаи нисбаи, сарчаи

Мақола дар муаррифии ҳамаҷонибаи "ал-Ансоб"-и Абӯсаъд Абдулкарими Самъонӣ (1112-1166), ки муҳимтарин ва ҷомеатарин китоб дар нисбаи нисбаи олами мусулмонӣ дар қуруни вусто ба шумор меравад, таълиф ёфтааст. Дар оғоз аз аҳамияти нисбаи нисбаи ва муҳимтарин сарчаиҳои илми ансоб, ки то давраи Самъонӣ ба қалам омадаанд, суҳан рафтааст. Сипас, дар меҳвари мақола масъалаҳои таърихи таълиф, сохту мундариҷа, усули тавзеҳу шарҳи нисбаҳо, сарчаиҳо, нусхаҳои хаттӣ, мақоми илми "ал-Ансоб" ва ғ. батафсил баҳсу таҳлил ёфтаанд. Дар қисмати охири мақола талхисҳо ва тарҷумаву нашрҳои ин сарчаиҳо, аз ҷумла талхиси Ибни Асир, Ҷалолуддини Суютӣ (қарнҳои XV-XVI) баррасӣ гардида, аҳамияти илми ин манбаъ баён ёфтааст.

Ключевые слова: генеалогия, Сам'они, «аль-Ансоб», нисба, письменные источники, сокращение (талхис), перевод, кодикология, источник

Представлена полная и всесторонняя характеристика книги «аль-Ансоб» («Генеалогия») Абу Са'да Абдулкарима Сам'они (1112-1166), являющейся одним из важнейших и авторитетнейших произведений, посвященных науке генеалогии в средневековом мусульманском мире. После определения значения генеалогии (нисбаи нисбаи) приводится описание важнейших источников этой науки, созданных до эпохи Сам'они. Уточнено время написания книги, приводится описание её структуры и содержания, способов и принципов толкования нисбы, даны сведения обо всех изданиях труда Сам'они, об источниках и рукописях «аль-Ансоба» и т.д. Отмечается, что из-за большого объема был сделан ряд извлечений и сокращений из «аль-Ансоба», в том числе сокращение Ибн Асира, Джалалиддина Суюти (XV-XVI вв).

Key words: genealogy, Sam' oni, "al-Ansob", nisba, written sources, reduction (talhis), translation, codicology, source

*The article is a complete and versatile characteristic of the book "al-Ansob" ("Genealogy") by Abu Sa'd Abdulkarim Sam'oni (1112 - 1166) being one of the most important and authoritative literary productions devoted to the science of genealogy in the mediaeval Moslemic world. After the definition of genealogy in its meaning (nisba studies) the author adduces the description of the most significant sources of the science in question created before Sam'oni's epoch. There are specified the time of the book's being written, a description of its structure and contents, modes and principles of **nisba** interpretation are presented, the author gives information about all the editions of the work of Sam'oni, all sources and manuscripts of "al-Ansob" and etc. It is underscored that because of a big volume a number of fragments were reduced, those ones belonging to Ibn Asir, Djaloliddin Suyuti (the XV-th - the XVI cc.) inclusive.*

Матонат ва умқи таҳқиқ бо маърифати сарчашмаҳои нисбашиносӣ пайванди қавӣ дорад. Дар ин замина осори муҳиме, чун "ан-Насаб-ул-қабир"-и Абуляқзони Ахборӣ (ваф. 190/806), "Чамҳарат-ун-насаб"-и Ҳишом ибни Муҳаммади Қалбӣ (ваф. 204/819), "Мухталафу асмо ал-қабоил ва муъталафиҳо"-и Муҳаммад ибни Ҳабиби Бағдодӣ (ваф. 245/859), "ал-Ансоб-ул-муттафақа"-и Муҳаммад ибни Тоҳири Мақдисӣ (ваф. 507/1113), "Иқтибос-ул-анвор"-и Абӯмуҳаммад Абдуллоҳи Рушотӣ (ваф. 542/1147), "ал-Ансоб"-и Аӯсаъд Абдулқарими Самъонӣ ва ғ. ба қалам омадаанд.

Бешак, аз ин миён "ал-Ансоб"-и Самъонӣ аз аҳамият ва мақоми бештаре бархурдор аст. Ин сарчашма муҳимтарин ва ҷомеътарин китоб дар нисбашиносӣ ба ҳисоб меравад. Муаллифи китоб донишманди баландноми асри XII Абӯсаъд Абдулқарим ибни Муҳаммад ибни Мансури Самъонии Марвазист (тав. 506/1112 – ваф. 562/1166), ки дар аҳди худ риосати илмии Марви Шоҳичон ба ӯ тааллуқ дошт. Ӯ бештар аз панҷоҳ асар ба қалам овард, ки аз он миён "ал-Ансоб"-и ӯ аз ҳама маъруфтар аст. Ин шоҳкорӣ бо тарҳи ба худ хос нахустин ва фарогиртарин таълиф дар заминаи шинохти нисбаҳо эътироф гардидааст. Ибни Асир дар ин маврид навишта: "Ҳар кӣ гӯяд, ки "ал-Ансоб" аввалин китоб дар боби худ аст, сухани росто гуфта ва ҳар кӣ пиндорад, ки ин китоб тамоми анвоъи нисбаҳоро фаро гирифтааст, қавли ҳақро баён дошта" (4, ҷ. 1, с. 8).

Самъонӣ соли 550/1155 дар Самарқанд ба таълифи ин китоб оғоз намудааст. Дар муқаддимаи китоб ин нуктаро бо зикри ангезаи таълиф ва баёни шеваи кор чунин ба қалам оварда: "Дар сафар пайваста масъалаи ансобро пайгирӣ менамудам. Аз ҳофизони ҳадис дар бораи асбоби танаввуъи нисбаҳо ва ҷигунагии онҳо суол менамудам ва мепурсидам, ки ҳар яке аз онҳо бо нисбат ба чӣ ин гуна хонда мешаванд.

Замоне ки дар Мовароуннаҳр бо устоду пешвоёмон Абӯшучоъ Умар ибни Абулҳасани Бастомӣ дидор муяссар гардид, маро тарғиб фармуд, ки маҷмӯае дар ансоб танзим намоям. Дар он маҷмӯа ҳар нисбаеро, ки ба қабила, авлод, шаҳр, деҳа, ҷад, пеша ва ё лақаб мансуб аст ва ҳатман нисбаҳо ба яғоне аз инҳо мансубанд, дар алоҳидагӣ танзим фармоям. Ин корро соли панҷсаду панҷоҳ дар Самарқанд оғоз кардам... Нисбаҳоро мувофиқи ҳуруфи алифбо мураттаб сохтам. Дар ҳарфи дуюм, сеюм ва то охири нисба ин қоида роиёт намудам. Нисбаҳоро бо алифи мамдуда (яъне, ҳарфи "о" – Ф.Н.) оғоз бахшидам, зеро ин ҳарф ба манзалаи ду алиф аст. Ба ҳа-мин хотир, "Обурӣ"-ро, ки мансуб ба деҳаест дар Сичистон, дар "Боби алифайн" овар-да, "Ибрӣ"-ро, ки мансуб ба амали сӯзанкорист (ва ҳар ду дар навишти зоҳирӣ якхела-анд – Ф.Н.), дар "Боби алиф" бо "бо"-и муваҳхада забт намудам..." (10, ҷ. 1, с. 11-12).

Итмоми китоб чанд сол тӯл мекашад. Зохиран, Самъонӣ дар Марв онро ба поён мебарад. Дар тавзеҳи нисбаи "Далғотонӣ", ки мансуб ба деҳае аз Марв аст, навишта: "Дӯсти содиқ ва ёри мувофиқи мо Абӯбакр Фазлуллоҳ ибни Муҳаммад ибни Иброҳим ибни Аҳмад ибни Абдуллоҳи Далғотонии Борӣ аз ҳамин деҳа аст... Ҳамеша маро бар итмоми ин китоб ташвиқ менамуд. Ин маҷмӯаи ансоб ўро бисёр ба шигифт меовард ва ў хоҳишманди китобати он буд" (9, ҷ. 2, с. 551).

Самъонӣ таърихи вафоти Абӯбакр Далғотониро қайд накардааст. Субкӣ онро соли 557/1162 навиштааст (11, ҷ. 7, с. 264). Пас, имкон дорад, ки таълифи "ал-Ансоб" то ин сол идома дошта бошад, ё ба таъбири дигар, китоб байни солҳои 550-557/1155-1162 таълиф ёфтааст.

Китоб бо муқаддимаи муаллиф оғоз мешавад. Пас аз он чанд фасл ба аҳамияти омӯзиши ансоб, насаби Расулуллоҳ (с), Банӣ Ҳошим, Қурайш, Музар, Қаҳтонӣён, Қаҳлону Сабаъ, Қузоъа, қабилаҳои мутафарриқа ва ғ. ихтисос дода шудааст. Сипас, таҳти унвони "Боб-ул-алифайн" бо нисбаи "ал-Обаҷӣ" асли китоб шуруъ мегардад. Муаллиф сараввал забти дуруст ва ҳаракату хониши саҳеҳи нисбаҳоро баён мекунад. Сипас ба тавзеҳи нисба пардохта, ба ҷӣ мӯҷиб бо нисбат ба маконе, шахсе, ҳирфае ва ё қабилаву хилқате чунин нисбат ёфтавро зикр мефармояд. Агар нисба мансуб ба шахру қаръе бошад, ҷои ҷуғрофии онро бо зикри фосила бо амокини маъруфи ҳамчавор қайд менамояд. Алоқа ва ҳузури худро бо соҳиби нисба ва ё шахру қаръаҳо ёдрас месозад. Он гоҳ адибон, муаррихон, фақеҳон, муҳаддисон, муфасссирон, мукриён ва дигар шахсиятҳои илмиву фарҳангиро, ки бо нисбаи мавриди тавзеҳ машҳуранд, муаррифӣ менамояд. Дар ин замина, аз ҳама бештар ба афроде, ки ҳадису осор ривоят намудаанд, тавачҷуҳ мефармояд. Дар муаррифии шахсиятҳо ба мақоми илмӣ, устодон, шогирдон, асониди ривоят, осор ва соли даргузашт аҳамияти хоса зоҳир мекунад. Дар ин навъ маълумотҳо шахсиятҳо, номи осор ва воқеоте ба назар мерасанд, ки танҳо дар ҳамин китоб маҳфуз мондаанд. Ҳамчунин, дар қисме аз нисбаҳо калимаву таъбир ва гоҳе ҷумлаҳои куҳан бо забони форсии тоҷикӣ дарҷ ёфтаанд, ки китобро ҷиҳати омӯзиши таърихи забон, шинохти номҳои куҳани иддае аз амокини қадимаи тоҷикнишин ҳамчун сарчашмаи нодир муаррифӣ менамояд.

Намуна: "ал-Хучандӣ – бо замми "хо"-и муъҷама, фатҳи "чим", сукуни "нун" ва охираш "дол" – ин нисбат ба Хучанд аст. Хучанд шаҳри бузургу пурхайрест дар канори Сайхун, аз билоди Машриқ. Онро бо зиёдати "то" "Хучанда" низ мегӯянд. Хучанд соли садӯ се дар аҳди хилофати Язид ибни Абдулмалик ибни Марвон фатҳ гардидааст. Аз ин шаҳр гурӯҳе аз донишмандон берун омадаанд, ки ба анвои улум мансуб мебошанд. Ашхоси зерин чанде аз онҳоянд:

– Абӯимрон Мӯсо ибни Абдуллоҳ Муаддиби Хучандӣ, ки адибу фозил ва соҳиби "Ҳикаму амсол" буд. Аз Абӯнаسر ибни Аҳмад ибни Ҳаками Баззози Самарқандӣ тавассути "Китоб-ут-тафсир"-и Калбӣ ҳадис ривоят намудааст. Абӯсаъд Идрисӣ дар китоби "Таърихи Самарқанд" инро зикр фармуда, афзудааст: "Абӯимрон Муаддиби Хучандӣ, ки дар Самарқанд дар китобхонааш будам, ҳакиме буд. Аз ҳикмати ў чизи бисёр навиштаанд ва аз дониши ў осори зиёд тадвин кардаанд. Дар ҳоли зинда буданаш аз забони ҳуди ў ҳикматҳояшро настунидаам ва чизе аз онро нанавиштаам. Аммо пас аз вафоташ қисме аз ҳикматҳои ўро аз Муҳаммад ибни Абдулқарим ибни Алии Табарӣ истимоъ фармудам. Чунин мепиндорам, ки соли сесаду шаст дар он – яъне Самарқанд, даргузаштааст".

– Абӯзакариё Яҳё ибни Фазли Варроқӣ Хучандӣ. Аз ҷумлаи мардумони бузург буд. Нафарест, ки осору ахборро чамъ намуд, мудавван сохт, таҳриҷ кард ва (барои

касби илм) дар шаҳрҳои мухталиф ба сафар пардохт. Дар боби саҳоба китобе тасниф намуд ва онро ба бехтарин вачҳ ба қалам овард. Аз Ҳорун ибни Саиди Қурашӣ, Саид ибни Ҳошими Қоғазӣ, Абдуллоҳ ибни Абдурахмони Доримӣ ва дигарон ҳадис ривоят кардааст. Дар боби рехла аз Қутайба ибни Саид, Солеҳ ибни Мисмори Қушмеҳанӣ, Абдуллоҳ ибни Салом ва Абдуллоҳ ибни Абӯароба, ки ҳар ду Шошӣ ҳастанд, ривоят дорад. Муҳаммад ибни Ҳамдавайҳи Шошӣ ва Абӯсалама Аҳмад ибни Ҳошими Самарқандӣ аз ӯ ҳадис нақл намудаанд.

– Абӯҳафс Умар ибни Ҳорун ибни Толиби Хучандӣ – шайхест некӯманиш, пирест малех, соҳиби ҳисоли ҳамида, ки аз машоихи сӯфия мебошад. Аз аҳли Хучанд аст. Дар Ҳалаби Шом сукунат намуд. Дар Бағшӯр аз Қозӣ Абӯсаид Муҳаммад ибни Алӣ ибни Абӯсолеҳи Даббос, дар Бағдод аз Абӯсаъд Абдулҷалил ибни Муҳаммад ибни Ҳасани Совӣ, дар Макка аз Абӯмуҳаммад Абдулмалик ибни Ҳасан ибни Батнаи Ансорӣ ва дигарон ҳадис шунидааст. Чунонки одати сӯфия аст, ӯро дар шунидаҳояш асле нест. Ӯро аввал дар Бағдод дидам, сипас соли сиву панҷ (яъне, 535/1140 – Ф.Н.) дар Ҳалаб мулоқот намудам ва чанд байт шеър аз ӯ китобат кардам.

– Абӯабдуллоҳ Салмон ибни Исроил ибни Қобир ибни Қатан ибни Ҳабиб ибни Убайи Хучандӣ. Аз Абд ибни Ҳамиди Кашшӣ, Фатҳ ибни Амри Варроқ, Абдуллоҳ ибни Абдурахмони Доримӣ, Иброҳим ибни Ҳусайн ибни Дайзили Ҳамадонӣ ва ғайри инон ҳадис шунидааст. Ба Бағдод омад ва ҳадис гуфт. Алӣ ибни Умари Суккарӣ аз ӯ ривоят дорад. Дар Нишопур низ ҳадис гуфт. Аз аҳли Нишопур Абулҳасан Аҳмад ибни Хизри Шофай аз ӯ ривоят менамояд. Аммо Алӣ ибни Бундори Зоҳид бошад, аз ӯ дар Хучанд ҳадис китобат кардааст. Ҳоким(и Ношопурӣ, муаллифи "Таърихи Нишопур" – Ф.Н.) навишта: "(Алӣ ибни Бундори Зоҳид) аз ӯ ба мо ҳикоят ва ахбори аҷиб ривоят кардааст".

– Абулфазл Аҳмад ибни Яъқуб ибни Уфайр ибни Қунайд ибни Мӯсои Тамимии Хучандӣ. Ҳоким Абӯабдуллоҳи Ҳофиз аз ӯ дар "Таърих" ёд намуда, фармудааст: "Абулфазли Хучандӣ – шайхест фартуту куҳансол. Мегуфт, ки соли дусаду панҷоҳу ҳафт (871) мучовири Макка, Худо муҳофизаш бошад, будааст. Ҳадиси Абӯмайсара ва Алӣ ибни Абдулазизро шунидааст. Аммо навиштааш аз байн рафтааст. Аз ӯ хоҳиш кардем, то дар Масҷиди ҷомеъ он ҳадисро ба мо ривоят намояд. Аз ҳофизаш онро ба мо имло фармуд ва ҳадиси "ал-Ҳаёу ва-л-имону фӣ қарнин воҳидин"-ро бо ривояти худ аз Абӯсаид Ҳасан ибни Алии Басрӣ, аз Хирош, аз Анас, разияллоҳу анҳу, зикр фармуд". Сипас (Ҳоким) менависад, ки ин ҳадисро дар шавволи соли сесаду сиву ҳафт (апрели 949) ба мо ривоят кард. Ҳамчунин зикр намуда, ки наздаш аз Юсуфи Қозӣ ва акрони ӯ аҳодис аст.

– Қозӣ Абулмунаввар Бадр ибни Зиёд ибни Абдуллоҳ ибни Муҳаммад ибни Муҳаммад ибни Муҳаммади Хучандӣ. Муддате дар Самарқанд иқомат кард. Он ҷо аз Абӯҳафс Умар ибни Мансур ибни Ханби Ҳофиз ҳадис нақл намуд. Умар ибни Муҳаммади Насафӣ аз ӯ ривоят дорад. Дар шаъбони соли панҷсаду чаҳордах (октябри 1120) даргузашт ва ба ҳаштодсолағӣ наздик расида буд" (9, ҷ. 2, с. 377-378).

"ал-Ансоб"-и Самъонӣ, ки бо тавзеҳи нисбаҳо маълумотҳои нодиру муфиди марбут ба таърих, фикҳ, ҳадис, адаб, тасаввуф, кишваршиносӣ ва ҷуғрофия ва умуман илму фарҳангро шомил буд, аз замони таълиф тавачҷуҳи ҷомеаи илмиро ба худ ҷалб сохт. Ҷомеаи илмӣ дар ҷустуҷӯяш буданд. Ҳатто бузургтарин донишмандон ба он ниёз доштанд. Масалан, олими номвари асрҳои XII-XIII Ҷамолуддин Қифтӣ (568-646/1172-1248) нусхаи хатти аз "ал-Ансоб"-ро ба даст овард, ки бо хатти муаллиф навишта шуда буд. Нусха каме афтодагӣ дошт. Пас аз ҷустуҷӯи зиёд қисмати

афтодаро пайдо кард, аммо чанд варақи он вучуд надошт. Баъдан маълум гардид, ки он чанд варақро кулоҳсозе дар қолаби кулоҳхояш истифода бурдааст ва аз байн рафтаанд. Аз зоеъ гардидани он авроқ чунон афсӯс хӯрд, ки наздик буд бемор шавад. Чанд рӯз аз ҳузур дар хидмати амир ва борёбӣ дар қаср худдорӣ намуд. Хол ба чое расид, ки дар таъзияти ӯ, ки гӯё нафаре аз ақориби махбубу гиромиаиш даргузашта бошад, иддае аз бузургону давлатмардон ба манзилаш омаданд (7, муқаддима, с. 20).

Самъонӣ дар таълифи китоб, илова бар "Таърихи Марв", "Зайли "Таърихи Бағдод"-и Хатиб" ва дигар осору масмуъоти худ, аз манобеи муҳими пешиниён баҳра бурда, ки "Таърихи Нишопур"-и Ҳокими Нишопурӣ, "Таърихи Бағдод"-и Хатиби Бағдодӣ, "Сиёк"-и Абдулғофири Форсӣ, "Таърихи Самарқанд"-и Абӯсаъд Идрисӣ, "Иқмол"-и Ибни Моқуло, "Таърихи Бухоро"-и Ғунҷор, "Таърихи Исфакон"-и Ибни Манда, "Таърихи Марв"-и Ибни Маъдон, "Таърихи Самарқанд"-и Мустағфирӣ аз ҷумлаи муҳимтарини онҳо ба ҳисоб мераванд.

Муаллиф дар ибтидо ҳар нақлу ривоят ва ҷарху таъдилро бо зикри иснод фароҳам меоварад. Аммо дар ниҳояти қор барои қостан аз ҳаҷми китоб ва осон сохтани он барои фарогирандагон асонидро ҳазф менамояд (10, ҷ. 1, с. 12). Бо вучуди ин, "ал-Ансоб" бо ҳаҷми бузург тадвин мегардад. Ибни Асир, Ибни Халлиқон, Субкӣ, Заҳабӣ ва дигар муосирону қудамо ҳаҷми онаҳдаи "ал-Ансоб"-ро ҳашт ҷилд (4, ҷ. 1, с. 14; 5, ҷ. 3, с. 181) ва ё сесаду панҷоҳ тоқа (тоқа - нисфи қурроса, ки тахмин бо як ҷузъи ҷопии имрӯза баробар аст – Ф.Н.) навиштаанд (11, ҷ. 7, с. 183; 2, ҷ. 20, с. 461). Чунин ҳаҷми бузургӣ китоб мӯҷиби қам истинсох гардидани он мегардид ва нусхаҳои китоб қамъб буданд (15, ҷ. 1, с. 244). Дар натиҷа, дастрасӣ ба китоб барои ҳамагон мушқил буд. Аз ин сабаб, қандин қонишманд ба талхису таҳзиби он иқдом намуданд, ки намунаҳои зерин аз ҷумлаи машҳуртарини онҳоянд:

а) Талхиси Ибни Асир (550-630/1155-1233). Муаррихи маъруф Ибни Асир талхиси ҳудро бо ҳазфи қисме аз матлабҳо ва афзудани андаке матолиби тоза бо номи "ал-Лубоб фӣ таҳзиб ал-Ансоб" анҷом дод.

б) Талхиси Қозӣ Қутбуддин Муҳаммад ибни Муҳаммад ибни Абдуллоҳи Хайзари Димишқӣ (821-894/1418-1489). Қозӣ Қутбуддин ду бор "ал-Ансоб"-ро талхис кард. Исофоти Ибни Асиру Рушотиро ба он афзуда, талхиси ҳудро "ал-Иқмол фӣ талхиси қутуби-л-ансоби" номгузорӣ намуд.

в) Талхиси Қалолуддин Суютӣ (849-911/1445-1505). Суютӣ бар талхиси Ибни Асир нуқотеро аз "Муъҷам-ул-булдон"-и Ёқут афзуд ва қори ҳудро "Лубб-ул-Лубоб" ном ниҳод.

Ҳамчунин, талхисҳои Абулҳасан Алӣ ибни Аъюн ва Абулҳасан Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Иброҳими Ашъарӣ шоистаи ёдоварист (15, ҷ. 1, с. 244; 6, ҷ. 6, с. 65; 13, с. 337).

Алҳол, наздик ба қиҳил нусхаи хаттии "ал-Ансоб" бозшиносӣ шудааст (6, 64; 17, 250-254). Таваҷҷуҳ ба феҳристи онҳо нишон медиҳад, ки нусхаҳои қаламии ин китоб аз ҳама бештар дар маҳзанҳои нусахи хаттии кишварҳои Туркия, Арабистони Саудӣ ва Ҳиндустон маҳфуз мебошанд.

Қуҳантарин дастхатҳои "ал-Ансоб" дар Китобхонаи китобҳои қодри Қонишгоҳи Истамбул, шумораи 2777 (асри XIII), Китобхонаи Тархон-қолида, шумораи 244 (асри XIV) ва Китобхонаи миллии Париж, шумораи 5874 (асри XIV) қарор қоранд (6, ҷ. 6, с. 64; 17, с. 250-254).

То имрӯз қанд наشري "ал-Ансоб" сураи қирифта, ки ин ҷо ба тартиби таърихӣ аз онҳо ёд менамоям:

1. Нашри Д.С. Марчулиус, ки аз нусхаи Музеи Британия, шумораи Add 23,355 ба сурати факсимелӣ анҷом гирифтааст. Ин нашр соли 1912 зимни силсилаи осори тазкории Гип дар Лейдан ва Лондон, дар чанд чилд дар ҳаҷми 1600 сафха ҷоп шудааст (6, ҷ. 6, с. 64). Кори ин ховаршиноси аврупоӣ нахустин қадам дар нашри ин шоҳкорӣ ба ҳисоб меравад. Нашри мазкур то соли 1962 ба ҷомеаи илмӣ хидмати шоистаро анҷом додааст.

2. Нашри Доиратулмаорифи Усмония. Соли 1962 Доиратулмаорифи Усмония, дар Ҳайдарободи Дакан (Ҳиндустон) бар асоси дастхатҳои нодири китоб ба нашри интиқодии он иқдом кард. Нашри мазкур байни солҳои 1962-1982 ҷузъ ба ҷузъ дар 13 мучаллад анҷом пазируфт. Шаш чилди аввал бо муқаддима ва тасҳеҳу таҳқиқи матини Шайх Абдурраҳмон ибни Яҳёи Муалламии Ямонӣ мунташир гардид. Чун дар идомаи кор мусаҳҳеҳи арҷманд аз олам даргузашт, чилдҳои боқимонда бо кӯшиши гурӯҳе аз муҳаққиқони ҳиндӣ тасҳеҳу нашр ёфт. Ин нашр аввалин ҷопи илмӣ-интиқодии "ал-Ансоб"-и Самъонӣ мебошад. Чанд сол пас дар Миср бознашр гардидааст.

3. Нашри Муҳаммадамин Дамач. Ин нашр бо истифодаи чанд дастхати тозаӣ китоб байни солҳои 1976-1984 дар 12 мучаллад анҷом ёфтааст. Зоҳиран, кор аз соли 1975 оғоз гардидааст. Шаш чилди аввал ҳамон нашри Доиратулмаорифи Усмония бо тасҳеҳи Муалламист, ки дар ин нашр ҳамчун ҷопи навбати дуюм омадааст (соли 1980). Чилдҳои дигар бо кӯшиши матншиносони дигар, мисли Муҳаммад Аввома (чилдҳои ҳафтум ва ҳаштум), Абдулқодир Арноут (чилди ҳафтум, ҳарфи "шин"), Риёз Мурод (чилди нӯҳум, чилди ёздаҳум – бо ҳамкории Мутеъ Ҳофиз), Абдулфаттоҳ Муҳаммад Хулв (чилди даҳум) ва Акрам Бушӣ (чилди дувоздаҳум) сомон пазируфтааст. Ношир бо назардошти бознашри шаш чилди аввал аз нашри Доиратулмаорифи Усмония, нахуст чилди ҳафтумро ҷоп кардааст (соли 1976). Нашри мазкур аз нигоҳи матншиносӣ аз аҳамияти хоса бархурдор аст.

4. Нашри Дор-ул-чинон. Ин нашр соли 1988 дар панҷ чилд аз ҷониби "Дор-ул-чинон" (Бейрут) бо муқаддима ва таълиқоти Абдулфаттоҳ Умар Борудӣ анҷом ёфтааст. Нашри мазкур то ҷое бознашри кори Муҳаммадамин Дамач мебошад, ки бо ҳазфи хошияву таълиқот ва афзудани нуктаҳои мухтасар ҷоп гардидааст.

5. Нашри Дору эҳё ат-турос ал-арабӣ. Нашри мазкур соли 1999 дар Бейрут дар қолаби ҷаҳор чилд сурат гирифтааст. Дар ин нашр матн дар ду сутун оварда шудааст. Асоси кор ҳамон нашрест, ки Муҳаммадамин Дамач анҷом додааст. Чунин ба назар мерасад, ки чизи тоза танҳо муқаддима бо имзои Муҳаммад Аҳмад Ҳаллоқ ва бозхонии тозаӣ нашри ёдшуда мебошад.

6. Нашри Дор-ул-кутуб ал-илмийя. Ин нашр соли 1998 дар Бейрут дар шаш чилд бо хошияи Муҳаммад Абдулқодир Ато сурат гирифтааст. Нашри мазкур нисбатан пурғалат аст. Кори қобили таваҷҷуҳи ин нашр рақамгузори аълум ва феҳристи номи ашхос аст, ки дар нашрҳои пешин вучуд надошт. Ношир чилди шашумро ба феҳристи аълум ихтисос додааст.

Имрӯз зодгоҳи муаллиф ва ҷойгоҳи таълифи ин шоҳасар дар ҳудуди Ҷумҳурии Туркменистон афтодааст. Ба ин мӯҷиб, мутахассисони туркман китобро ба забони туркмани тарҷума намудаанд. Ин тарҷума соли 2003 дар 12 чилд аз ҷониби АИ Ҷумҳурии Туркменистон дар Ишқобод ба таъъ расидааст.

Дар маҷмӯъ, "ал-Ансоб"-и Самъонӣ донишномаест дар илми ансоб, ки бо забони арабӣ таълиф ёфтааст. Ин китоб ҳазорон нуктаи алоқаманд ба илмҳои ҷомеашиносиро дар худ гунҷонидааст. Дар он наздик ба 4500 нисба тавзеҳ ёфта,

афзун аз 11500 шахсиятҳои мансуб ба нисбаҳо муаррифӣ гардидаанд. Ин китоб нӯҳ қарн инҷониб ҳамчун сарчашмаи муътамад дар мактабҳои илмӣ хидмат менамояд. Дар ин шохкорӣ роҷеъ ба маърифати густураи илму фарҳанг ва ҷуғрофиёи таърихӣ миллати тоҷик асноди зиёди ханӯз омӯхтанашуда маҳфуз аст. Бошад, ки ҳарчи зудтар тарҷумаи тоҷикии ин китоб анҷом ёбад ва хишти муҳкаме дар қоҳи таҳкими худшиносии миллии ниҳода шавад.

Пайнавишт:

1. Ёқутӣ Ҳамавӣ, Абӯабдуллоҳ Ёқут ибни Абдуллоҳ ал-Ҳамавӣ. *Муъҷам-ул-булдон*. – Бейрут: Дору Содир, иборат аз ҷафт ҷилд.
2. Заҳабӣ, Шамсуддин Муҳаммад ибни Аҳмад. *Сияру аълом ан-нубало*. – Бейрут: Муассисат-ур-рисола, 1985, иборат аз бисту панҷ ҷилд.
3. Зирикӣ, Ҳайриддин. ал-Аълом. – Бейрут: Дор-ул-илм ли-л-малойин, 2002, иборат аз ҷафт ҷилд.
4. Ибни Асир, Иззуддин ибни Асири Ҷазарӣ. ал-Лубоб фӣ таҳзиб ал-Ансоб. – Бағдод: Мактабату Мусанно, иборат аз се ҷилд.
5. Ибни Халликон, Абулаббос Аҳмад ибни Муҳаммад. *Вафийёт-ул-аъён*. – Бейрут: Дор-ул-кутуб ал-илмийя, 1998, иборат аз шаш ҷилд.
6. Карл Броккелман. *Таърих ал-адаб ал-арабӣ*. – Риёз: Мактабат-уш-шомила, 2004, иборат аз шаш ҷилд.
7. Қифтӣ, Ҷамолуддин Абулҳасан Алӣ ибни Юсуф. *Инбоҳ-ур-рувот*. – Қоҳира: Дор-ул-фикр ал-арабӣ, 1986, иборат аз чаҳор ҷилд.
8. Самъонӣ, Абдулқарим ибни Муҳаммад. ал-Ансоб / Бо муқаддима ва таълиқоти Абдуллоҳ Умар ал-Борудӣ. – Бейрут: Дор-ул-ҷинон, 1988, иборат аз панҷ ҷилд.
9. Самъонӣ, Абдулқарим ибни Муҳаммад. ал-Ансоб / Бо ҳавошии Муҳаммад Абдулқодир Ато. – Бейрут: Дор-ул-кутуб ал-илмия, 1998, иборат аз панҷ ҷилд.
10. Самъонӣ, Абдулқарим ибни Муҳаммад. ал-Ансоб / Тасҳеҳ ва таълиқи Шайх Абдурраҳмон ибни Яҳё ал-Муаллами Ямонӣ. – Ҳайдаробод, 1962, иборат аз дувоздаҳ ҷилд.
11. Субкӣ, Тоҷуддин Абӯнаср Абдулваҳҳоб ибни Алӣ. *Табақот-уш-шофеия ал-кубро*. – Қоҳира: Дору эҳё ал-кутуб ал-арабӣ, иборат аз даҳ ҷилд.
12. Умар Ризо Қаҳҳола. *Муъҷам-ул-муаллифин*. – Бейрут: Дору эҳё ат-турос ал-арабӣ, 1957, иборат аз понздаҳ ҷилд.
13. Фарҳанги осор. Ба сарпарастии Аҳмад Самии Гелонӣ. – Техрон: Суруш, 1375.
14. Фуод Сазгин. *Таърих-ут-турос ал-арабӣ*. – Риёз: Дор-ус-сақофати ва-н-нашр, 1991, иборат аз даҳ ҷилд.
15. Ҳоҷӣ Халифа, Мустафо ибни Абдуллоҳ. *Кашиф-уз-зунун*. – Бейрут: Дор-ул-кутуб ал-илмийя, 2005, иборат аз се ҷилд.
16. Юсуф Иллон Саркис. *Муъҷам-ул-матбуот ал-арабийя*. – Қоҳира: Мактабат-ус-сақофа ад-динийя, иборат аз ду ҷилд.
17. Яҳё Маҳмуд ибни Ҷунайд. *Абӯсаъд ас-Самъонӣ ва оламийят-ус-сақофа ал-арабийя*. – Риёз: Марказ-ул-буҳус ва-т-тавосул ал-маърифӣ, 2017.

Reference Literature:

1. Yokuti Hamavi Abuabdullah Yokut ibn Abdullah al-Hamami. *Mujam-ul-Buldan*. - Beirut: Medicinal Sodium, In 7 volumes.
2. Zahabi, Shamsuddin Muhammad ibn Ahmad. *Lifestyle of Scientists and Men-of-Letters*. -

-
- Beirut: Research Center, 1985, In 25 volumes.
3. Zirikli, Khairiddin. *al-Alam*. - Beirut: Scientific Encyclopedia, 2002, In 8 volumes
 4. Ibn Asir, Izzuddin ibn Asiri Jazari. *al-Lubab fi Tahzib al-Ansab*. - Baghdad: The Second School, in 3 volumes.
 5. Ibni Hallikon, Abulabbos Ahmad ibni Muhammad. *Vafiyot-ul-A`yon*. - Beirut: The Book Publishing-House, 1998. In 6 volumes.
 6. Carl Brockelman. *The History of Arabic literature*. - Riyoz: Included School, 2004, In 6 volumes.
 7. Kifti, Jamoluddin Abulhasan Ali ibn Yusuf. *Inb-ur-ruvot*. - Cairo: Arabic Ideological publishing-house, 1986, In 4 volumes.
 8. Sam`oni, Abdulkarim ibn Muhammad. *Al-Ansab / Introduction and Research by Abdullah Umar al-Boroudi*. - Beirut: Dor-ul-jinin, 1988, In 5 volumes.
 9. Sam`oni, Abdulkarim ibn Muhammad. *al-Ansab / Footnoted by Muhammad Abdulqadir Ato*. - Beirut: Publishing-house of books and science, 1998, In 5 volumes.
 10. Sam`oni, Abdulkarim ibn Muhammad. *al-Ansab / revised and enlarged by Sheikh Abdurrahman ibn Yahya al-Mu'allimi Yemoni*. - Hyderabad, 1962, In 12 volumes.
 11. Subki, Tadjuddin Abunasr Abdulwahab ibn Ali. *Tabaqot-shu-Sophia al-Kubro*. - Cairo: Re-edition of Arabic Books, In 10 volumes.
 12. Omar Riza Kahlo. Co-authors. - Beirut: Arabic literature publishing-house, 1957, In 15 volumes.
 13. *The Dictionary of Works*. Sponsored by Ahmed Samai Geloni. - Tehran: Surush, 1375 hijra.
 14. Fuod Sazgyn. *The History of Arabic Literature*. - Riyoz: Publisher, 1991, In 10 volumes.
 15. Hoji Khalifa, Mustafa ibn Abdullah. *Discovery*. - Beirut: Books and Science Publishing-House, 2005, In 3 volumes.
 16. Joseph Illion Sarkis. *Collection of Arabic Press*. - Cairo: Educational Religious Tenet, In 2 volumes.
 17. Yahya Mahmud ibn Junayd. *Abusa'd as-Samani va 'Olamiyyat-as-Saqqa al-Arabyiya*. - Riyoz: Disscutional and Presentative Publishing-Center, 2017.